

Rozhovor s bývalými a současnými mluvčími Charty 77 [1979]

Přerušili poradou, aby nám odpověděli alespoň na jednu otázku. Sešli se tři bývalí a tři současní mluvčí Charty 77 – profesor Jiří Hájek, ministr zahraničí za pražského jara, spisovatel Václav Havel, filosof Ladislav Hejdlánek, který nesl tíhu funkce mluvčího od podzimu 1977 do února letošního roku a jehož byt už přes rok střeží dnem i nocí policie; Václav Benda, Jiří Dienstbier a Zdena Tominová byli pověřeni funkcí mluvčího v únoru. Chceme vědět, jak se jim jeví současnost a doba, která uplynula od prohlášení Charty 77.

Jiří Hájek: Charta 77 vystoupila před více než dvěma roky a zaujala pozornost nejen zde, ale také mezinárodně. Bylo to proto, že se poprvé spojilo v občanské iniciativě větší množství lidí. K počátečním dvě stě padesáti se pak připojili další, až do dnešní tisícovky. Vystoupili s výzvou, aby se lidé v Československu chovali jako občané, vědomi si svých práv a aby tato práva uplatňovali; s výzvou, aby se státní moc chovala k občanům nikoli jako vrchnost, ale jako partner, který jejich práva uznává. Reakce státní moci byla negativní a projevila se takovými formami, že domácí i zahraniční pozornost značně zvýšila.

Zdena Tominová: Cílem Charty nebyl a není politický zápas proti režimu. Charta je občanské hnutí za naplnění lidských práv a svobod, uzákoněných i u nás. Činnost Charty tedy nespočívá v negaci, nýbrž právě naopak v přísně pozitivním přístupu k zákonům, v úsilí o jejich dodržování, nezaujatý výklad a případně zlepšení všude tam, kde jejich interpretace dává prostor pro právní zvláštnosti. Není naše vina, že výzva ke konstruktivnímu dialogu se státní mocí na poli lidských práv zůstala nevyslyšena a že moc vsunula mezi sebe a Chartu mohutný bezpečnostní aparát.

Václav Benda: Formálně se československý stát opírá o pevný právní řád, byť nedostatečný a rozporuplný. Fakticky je ovšem výkon státní moci založen na naprosto svévolné manipulaci všech sfér lidské existence. Cílem Charty bylo vzít vážně proklamovanou právní strukturu a zahájit s mocí dialog o tom, nakolik tento formální make-up odpovídá jejímu skutečnému počínání. Takový přímý dialog ovšem musel ztroskotat dříve než započal – k povaze moci patří, že není ochotna vyslechnout argumenty bezmocných.

Jiří Dienstbier: Zdá se, že moc, která Chartu chápe jako politickou opozici – a propagandisticky ji vydává dokonce za pokus o politickou odvetu těm, kterým říká „ztroskotanci“ – opravdový politický náboj společnosti vůbec nepochopila. Představitelé státní moci jako by nechtěli vzít na vědomí, že krize československé společnosti se bude muset nějak řešit, současně je však z jejich chování cítit, že o nutnosti změny v nějaké době či formě nepochybují; poučují je o tom i nedávné historické zkušenosti. Pak by měli tušit, že Charta či jiné podobné aktivity vytvářejí určité záruky i pro eruptivní vývoj; že pouze lidé, kteří otevřeně čelili mocenské zvláštnosti a policejní persekuci, mohou mít dostatečný morální kredit, aby případně hájili i jejich lidská práva. Nejde však jen o krizové situace. Charta se pokouší vytvořit zárodky takového veřejného klimatu, v němž by k erupcím nedocházelo, v němž by se všechny společenské rozpory řešily v diskusi, mírnými prostředky, společným hledáním nejlepších alternativ.

Václav Havel: V poslední době byli – s výjimkou Jaroslava Šabaty, který je vězněn, vyměněni mluvčí Charty 77. Byli pověřeni tři noví a protože k takové změně celé garnitury dosud nedošlo, vyvolalo to různé dohady. Rád bych zdůraznil, že výměna neznamena žádnou změnu v orientaci. Osobně ve skladbě nových mluvčích spatřuji prvek omlazení, což zrcadlí skutečný stav růstu Charty, v níž mladí lidé už tvoří většinu signatářů. Funkce mluvčího je pracovní a signatáři se v ní střídají. Mluvčí promlouvají za společenství, podepisují a stvrzují dokumenty a jejich autenticitu. Často jsme opakovali myšlenku, že každý signatář je potenciální mluvčí. To souvisí i s tím, že Charta 77 vznikla mj. z myšlenky nedělitelnosti svobod, nedělitelnosti práv a z rovnosti občanů.

Ladislav Hejdánek: Přístup státní moci je zcela odlišný, o čemž svědčí i zatčení a odsouzení mluvčího Charty 77 Jaroslava Šabaty. Je to první případ, kdy mluvčí byl odsouzen a je ve vězení. Všechno nasvědčuje tomu, že byl vytypován – šlo jednak o širší útok na brněnské signatáře a velmi pravděpodobně také na osobu, která se v komunistické straně po srpnu 68 zvláště důsledně postavila proti důsledkům intervence. V určitém smyslu však Šabatův osud odráží osud řady signatářů s typickým rozdílem. Znamí chartisté, na něž je soustředěna domácí a zahraniční pozornost, jsou souzeni za činy, které s Chartou nesouvisí, a méně známí signatáři, zejména mladí, jsou odsuzováni za to, že opisují či rozšiřují texty či nahrávky těch známých. Tak například mladí dělníci z Brna, Cibulka, Pospíchal a Chloupek, byli odsouzeni za šíření textů, které mluvčí otevřeně podepisují, za vydávání knih známých spisovatelů a nahrávky známých zpěváků. Je-li však odsouzen mluvčí, pak za napadení policisty, vyprovokované bezdůvodným násilím vůči němu a ještě v obžalobě zkreslené, tedy za vykonstruovaný čin.

Václav Havel: Státní orgány se pokoušejí rozdělit signatáře na aktivní, a méně aktivní, známé a neznámé, centrální, okrajové a to vše s cílem likvidovat nebo alespoň maximálně zatlačit toto hnutí, které postupuje v souladu se zákony a které vyhlásilo jako svůj cíl respekt k lidským a občanským právům a k závazkům, které náš stát na sebe vzal. Přitom perzekvováni jsou, jak Hejdánek ukázal, především mladí, neznámí lidé. Tím spíše je potřebné, aby se jich ti známí zastávali, aby i bývalí mluvčí, kteří nabyli zkušenosti, spolupracovali s těmi, kteří právě funkci vykonávají. I my, doktor Hájek, Ladislav Hejdánek a já, kteří jsme tu přítomni – Marta Kubišová není přítomna, protože je ve vysokém stupni těhotenství, i my jsme připraveni, i Marta v budoucnu bude, se současnými mluvčími spolupracovat ve věcech, s nimiž se na nás obrátí.

Václav Benda: Chartě se občas vytýká, že se nechává zatlačit do defenzívy, že se příliš zabývá represí. Osobně pokládám „sebeobrannou“ složku v činnosti Charty za meritorní a plně odpovídající poslání, jež na sebe signatáři vzali. Vzhledem k rozporu mezi právním řádem a mocenskou praxí důsledná „sebeobrana“ a její publicita přivádí postižené (a kdo není nějak postižen?) na svůdnou myšlenku, že vedle bezmocného skřípění zuby mají k dispozici ještě jisté – a ne nutně beznadějně – formy legální obrany. V postihujících pak vyvolává pochybnost, zda uposlechnutí anonymních příkazů stranického nebo bezpečnostního aparátu představuje opravdu cestu nejmenšího odporu: neboť takové příkazy takřka nikdy nemají oficiální formu a na jejich vykonavatelích je ponecháno, aby se vyrovnali s případnými právními patáliemi. Rozšíření takových myšlenek by

degradovalo vševládnoucí strach na pouhého „papírového tygra“. Proto se nás moc snaží zatlačit do ghetta – represí, difamacemi, ale i pokusy o korupci. Společenství Charty by proto mělo stále překračovat meze své výlučnosti, aniž podceňuje ony zdánlivě „defenzivní“ funkce. Ostatně náš vytčený cíl – faktická realizace formálně platného právního řádu – není uskutečnitelný bez pěstování právního povědomí občanů a jejich ochoty (a v momentální situaci bohužel hlavně odvahy) důsledně se za takový statut zasazovat.

Zdena Tominová: Síla společenství Charty 77 spočívá v občanské a lidské statečnosti jejích signatářů, v jejich morálním odporu proti bezpráví, ve vzájemné solidaritě bez ohledu na sociální a politické pozice; síla působení Charty však spočívá především v pravdivém slově a v jeho zveřejňování. Charta má co říci a říká to ve svých věcných dokumentech, které se dotýkají problémů, doléhajících na každodenní život občanů a které oficiální sdělovací prostředky zamlčují nebo zkreslují. Pravdivé slovo bylo v našich dějinách (i nedávných) vždy velkou hybnou silou: není proto divu, že se dnešní státní moc nejvíce obává rozšiřování tzv. protistátních písemností – přičemž „protistátní“ můžeme přeložit jako otevřené, věcné, odborně a politicky pravdivé – a trestá pouhé opsání prohlášení a dokumentů Charty 77 a jejich zapůjčení přátelům vysokými tresty odnětí svobody až do tří let.

Jiří Dienstbier: Zdůraznil bych ještě jeden aspekt více než dvouletého působení společenství Charty 77. Dlouhá desetiletí se ve veřejném životě lidé dělili podle svých ideologických, politických a jiných názorových bariér, přičemž i v demokratických poměrech šlo především o prosazování vlastního řešení. V Chartě se prakticky učíme tomu, co nás teoreticky naučily všechny zvraty historického vývoje, včetně těch posledních: nejen jak říká Václav Havel, že nezáleží tolik na tom, jaké má kdo názory, ale na tom, jaký je člověk, ale rovněž že budoucnost není v účelových koalicích – o jediné platných učeních a nejlepších ze všech světů ani nemluvě – nýbrž v trvalé spolupráci různých názorů a zájmů, které všichni partneři chápou jako vždy legitimní a rovnocenné. V tomto smyslu jsme o historickou zkušenost dále – a teď mluvím jako stoupenec evropského socialismu – než například byl společný program francouzské levice nebo italský historický kompromis. U nás to pak znamená, že se nemusíme obávat žádných diskusí, jakkoli ostrých, protože dnes už neoslabují, nýbrž posilují společenství a upevňují jeho strukturovanou jednotu.

Jiří Hájek: Můžeme říci, že po více než dvou letech výzva Charty nadále platí. Zároveň se společenství Charty stalo společenským jevem, který si vybojoval své postavení, konec konců svým způsobem uznávané i státní mocí. Myslím tedy, díváme-li se na uplynulé dva roky, že Charta splnila svůj úkol a má i nadále naši společnosti i mezinárodní veřejnosti co říci.